

EEN NASCHRIFT OVER DE SAMENHANG TUSSEN RELIGIE, EEUWIGE WIJSBEGEERTE, WETENSCHAP EN SAMENLEVING

Ieder van ons is zowel het produkt van een lange evolutionaire reis als een zelforganiserende, zelfevoluerende deelnemer aan het onophoudelijke proces van ontwikkeling. Sommigen hebben dat ontwikkelingsproces een Goddelijk Plan genoemd – een Goddelijk Plan dat onbepaald is wat betreft de gedetailleerde uitvoering ervan maar niet in zijn aard en richting. Alfred Hofmann, de ontdekker van LSD en psilocybine en auteur van vele wetenschappelijke werken op chemisch-farmaceutisch gebied, schreef bijvoorbeeld:

Het lijkt erop, maar hier begint het gebied van het geloof, dat de primitieve cel al een bepaald plan volgde.... Een plan vertegenwoordigt een idee, en een idee betekent geest.... Als zelfs voor de cel, de kleinste eenheid van de levende organismen, een toevallig ontstaan niet voorstelbaar is, dan is dat des te minder het geval voor de ontelbare hogere levensvormen, voor alle hogere organismen van het planten- en dierenrijk.... Op dezelfde wijze als [een] kathedraal het idee en de geest van de architect weergeeft, wordt in ieder levend organisme het idee en de geest van zijn schepper zichtbaar. De mens is het meest ontwikkelde, meest gedifferentieerde, en meest complexe organisme van de evolutie, wat betekent dat mensen meer van hun schepper tot uitdrukking brengen dan andere schepselen.⁷⁵

De westerse cultuur heeft individuele vrijheid bovenaan staan, maar vrijheid met welk doel? Ons verkeerde idee van vrijheid is dat vrijheid bestaat in de ongelimiteerde bevrediging van persoonlijke behoeften. Dit type "vrijheid" leidt in werkelijkheid tot diepgaande onvrede, en komt in feite neer op gebondenheid aan de behoefte aan genot. Vrijheid kan vanzelfsprekend niet aan iemand worden *geschonken*, al helemaal niet door regeringen. Vrijheid betekent het vermogen om te kiezen, maar keuzen moeten gebaseerd zijn op kennis. Ieder individu moet dus een mate van vrijheid *verwerven* door de hogere wetten van zijn of haar aard te volgen en tot uitdrukking te brengen. Want, zoals we eerder betoogden, vrijheid en noodzakelijkheid of wetmatigheid vormen een paar van onafscheidelijke polariteiten. Het toppunt van vrijheid, dat in de religieuze tradities onder verschillende namen bekend staat – zoals verlichting, bevrijding, nirvana, moksha, satori – wordt beschreven als een ervaring waarin de betrokkene zich verbonden voelt met alle andere wezens en met alles wat bestaat. Het is een toestand waarin degene die de ervaring heeft zijn of haar lot gelijkstelt aan dat van anderen. Hoewel mystieke eenwording zeldzaam is, is iets van de ervaring van eenheid bekend aan diegenen die erachter gekomen zijn dat het nastreven van een doel dat uitstijgt boven het persoonlijke belang uiterst bevredigend is. Door een schijnbare paradox is kiezen voor het grotere geheel de beste manier om je persoonlijke vrijheid, je uniekheid tot uitdrukking te brengen. Misschien is dat wat Teilhard de Chardin bedoelde toen hij de uitdrukking "convergentie differentieert" gebruikte.

In het spraakgebruik van de systeemtheorie zijn menselijke samenlevingsvormen dynamische systemen in de derde toestand. Het milieu van een bepaalde samenleving is, in de woorden van Ervin Laszlo, zowel natuurlijk als sociaal: "Het bestaat gedeeltelijk uit de biosfeer en zijn verschillende ecologieën... en gedeeltelijk uit de sociosfeer, die bestaat uit andere samenlevingen en hun infrastructuren.... Anders dan bij bepaalde organisaties... kunnen de netwerken die individuen verbinden tot complete naties, staten en culturen niet worden

ontworpen; ze ontstaan in de loop van de geschiedenis. De mate van complexiteit die in een moderne samenleving bereikt wordt overtreft, hoewel deze bescheiden is vergeleken met een organisme, verre datgene wat zijn menselijke leden zouden kunnen bewerkstelligen door bewust ernaar te streven.”⁸⁸

Zoals een autopoïetisch systeem kan onze samenleving instabiel worden en kritieke momenten ervaren, “bifurcaties”. Deze splitsingen zijn vol van chaos (wat *niet* betekent het volledig ontbreken van orde, zoals we zagen) en regressie, aan de ene kant, en met de mogelijkheid van een quantum-sprong naar een hoger niveau van orde en functioneren aan de andere. De uitkomst is onbepaald, maar niettemin is deze het gevolg van de handelingen van de leden van het systeem. Ik weet niet of de systeemtheorie ook spreekt over de kracht van intenties en gedachten. Maar de eeuwige wijsbegeerte (net als de dieptepsychologie en de transpersoonlijke psychologie) erkent dat gedachtenkracht iedereen ter beschikking staat. En het is waarschijnlijk het krachtigste vermogen dat we bezitten, want het is in staat de loop van de geschiedenis en het leven van individuele mensen te veranderen.

De huidige onevenwichtige toestand van de wereld is het cumulatieve gevolg van wat gedacht en gedaan is gedurende een lange tijdsperiode – een mix, zoals we zagen, van reusachtige wetenschappelijke en technologische prestaties aan de ene kant, en ernstige tekortkomingen in termen van zelfkennis en waarden aan de andere. In elk geval is het industriële tijdperk nu uitgelopen op een crisis van mondiale afmetingen.

In de tussentijd heeft een *tweede* industriële revolutie plaatsgevonden – weer als gevolg van het menselijke creatieve genie op het gebied van informatie, communicatie en automatisering. Zullen deze nieuwe vormen van technologie naar behoren worden toegepast? Zullen ze door de elite worden misbruikt? Zal de informatie-revolutie de komst van totalitaire systemen, met hun wreedheden en onderdrukking, bespoedigen of vertragen?

Het lijkt erop, als we erover nadenken, dat de diepere bete-

kenis van het industriële tijdperk volledig onbedoeld is geweest: de diepgaande intensivering van de sociale verbondenheid en onderlinge afhankelijkheid. Want het is deze existentiële toestand die ons nu dwingt ons idee over de werkelijkheid te herzien, onze vooronderstellingen, waarden en relatievormen opnieuw aan een onderzoek te onderwerpen.